

Agata Bożek, Lena Kamińska-Mazur

EUROPEANA — CYFROWA KOLEKCJA EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA KULTURY

Geneza Europejskiej Biblioteki Cyfrowej

Trzydzieści lat od ukazania się w Europie Raportu Alaina Minca i Simona Nora i blisko piętnaście lat od opublikowania Raportu Bangemanna materializuje się, a właściwie wirtualizuje, jedna z najistotniejszych inicjatyw społeczeństwa informacyjnego starego kontynentu¹.

20 listopada 2008 roku został uruchomiony prototyp portalu Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (*European Digital Library*) — Europeana, który zastąpił tymczasową wersję serwisu internetowego pełniącą rolę punktu informacyjnego dla współtwórców projektu Sieci Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (*European Digital Library network — EDLnet*) i przyszłych użytkowników Europeany. Za pośrednictwem portalu Europejskiej Biblioteki Cyfrowej udostępniono 2 miliony zasobów cyfrowych różnego typu i formatu; zbiorów tekstowych, ikonograficznych, audio-wizualnych, dokumentów archiwalnych. Do 2010 roku kolekcja Europeany ma osiągnąć liczbę 6 milionów obiektów cyfrowych z całej Europy².

Nazwa portalu (po łac. ‘europejskie’) ma nawiązywać do tradycyjnej nomenklatury używanej przez wielkie biblioteki starożytne i nowożytne, np. Aleksandrię, a jednocześnie wskazywać na różnorodność udostępnianych zasobów³.

Projekt Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest efektem konsekwentnej realizacji polityki Unii Europejskiej w zakresie rozwoju społeczeństwa wiedzy. Dowo-

¹ Za sprawą Alaina Minca i Simona Nora w r. 1978 na kontynent europejski dotarła koncepcja społeczeństwa informacyjnego. Martin Bangemann opublikował w r. 1994 dokument „Europa i społeczeństwo globalnej informacji. Zalecenia dla Rady Europejskiej” (*Europe and the Global Information Society. Recommendations to the European Council*), zwany Raportem Bangemanna.

² Europeana — pomysł o kulturze, strona internetowa: <http://www.europeana.eu/portal/aboutus.html>, [20.01.2009].

³ Europeana — jeden wspólny punkt dostępu do europejskiego dziedzictwa kulturowego, strona internetowa: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/europeana/index_pl.htm, [2001.2009].

dem na to są idee i inicjatywy zawarte w kolejnych dokumentach i programach unijnych dotyczących społeczeństwa informacyjnego⁴. Istotne znaczenie dla koordynacji działań w zakresie digitalizacji, prowadzonych przez europejskie instytucje zajmujące się ochroną i popularyzacją dóbr kultury, miały przyjęte w 2001 roku „Zasady z Lund” i „Plan działań z Lund”.

Realizację planów dotyczących stworzenia cyfrowej kolekcji europejskiego dziedzictwa kultury umożliwił dynamiczny rozwój środków udostępniania i przetwarzania informacji, a zwłaszcza technologii ułatwiających i upowszechniających digitalizację zbiorów. Z tych możliwości korzystały biblioteki narodowe oraz ośrodki naukowe i kulturalne państw członkowskich Unii Europejskiej. Intensyfikację działań w zakresie cyfryzacji zasobów europejskich spowodowała ekspansja światowa Firmy Google, która do swojego Google Book Search Library Project, mającego na celu zeskanowanie w najbliższym czasie 15 milionów książek, postanowiła werbować europejskie biblioteki. Bezpośrednim impulsem do rozpoczęcia inicjatywy na rzecz utworzenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej był wystosowany 28 kwietnia 2005 roku list przywódców sześciu państw europejskich: Francji, Włoch, Niemiec, Hiszpanii, Polski i Węgier, do Prezydencji Rady oraz do Komisji⁵, w którym opowiadano się za skoordynowaniem działalności bibliotek krajowych w zakresie digitalizacji i za udostępnieniem w światowych sieciach teleinformatycznych — w zorganizowany sposób — kulturowego i naukowego dziedzictwa Europy. Wezwanie to zostało entuzjastycznie przyjęte przez europejskie biblioteki narodowe⁶. Odpowiadając pozytywnie na apel przywódców państw, Komisja Europejska 30 września 2005 roku w Komunikacie i2010: Biblioteki cyfrowe przedstawiła „wizję leżącą u podstaw inicjatywy dotyczącej bibliotek cyfrowych oraz określiła główne składające się na nią elementy”. Dokument określał bibliotekę cyfrową jako „uporządkowany zbiór zasobów cyfrowych udostępnionych publicznie, składających się z materiałów zdigitalizowanych i powstałych pierwotnie w formacie cyfrowym”⁷. Zarysował także strukturę inicjaty-

⁴ Zielona Księga (r. 1996), Strategia Lizbońska (r. 2000), eEurope 2002-Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich, eEurope 2005-Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich — plan działania, eEurope +2003-Wspólne działania na rzecz wdrożenia Społeczeństwa Informacyjnego w Europie, Inicjatywa i2010-Europejskie Społeczeństwo Informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia (r. 2005).

⁵ List przywódców 6 państw europejskich do prezydencji Komisji Europejskiej z 28 kwietnia r. 2005, strona internetowa: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/letter_1/index_en.htm [20.01 2009].

⁶ 23 biblioteki narodowe poparły list prezydentów, w tym 19 zostało sygnatariuszami listu (BN Austrii, Belgii, Republiki Czeskiej, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Niemiec, Grecji, Węgier, Włoch, Litwy, Luksemburga, Holandii, Polski, Słowenii, Słowacji, Hiszpanii, Szwecji).

⁷ Komunikat Komisji skierowany do Parlamentu Europejskiego, Rady Europy, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: Biblioteki Cyfrowe z dnia

wy na rzecz bibliotek cyfrowych oraz poruszył kwestie digitalizacji, udostępnienia w Internecie oraz ochrony zasobów kulturowych w formie cyfrowej. Przedstawił wyzwania finansowe, organizacyjne, techniczne i prawne, stojące przed realizatorami projektu. Zwrócił uwagę na już rozpoczęte inicjatywy, takie jak Biblioteka Europejska (*The Europe Library — TEL*)⁸, umożliwiające zintegrowany dostęp do takich zdecentralizowanych katalogów i zasobów cyfrowych bibliotek europejskich, które mogłyby stanowić w przyszłości bazę organizacyjną dla Europejskiej Biblioteki Cyfrowej⁹. Realizując założenia dokumentu i2010: Biblioteki cyfrowe rozpoczęto konsultacje publiczne *online* oraz powołano w lutym 2006 roku Grupę Wysokiej Rangi Ekspertów ds. Bibliotek Cyfrowych. Kolejne wydawane komunikaty, zalecenia i sprawozdania monitorowały realizację inicjatywy, wskazywały obszary wymagające wzmożonych działań i określały strategię w zakresie problematycznych aspektów funkcjonowania Europejskiej Biblioteki Cyfrowej¹⁰. W rezolucji przyjętej przeważającą większością głosów we wrześniu 2007 roku Parlament Europejski wyraził poparcie dla utworzenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej¹¹.

Działania podejmowane w ramach inicjatywy „Biblioteki Cyfrowe” skupiały się w dwóch głównych obszarach:

* europejskiego dziedzictwa kultury — digitalizacja zbiorów analogowych

30 września r. 2005, COM (2005) 465 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 30 września r. 2005, s. 3, strona internetowa: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/com/2005/com2005_0465pl01.pdf [20.01.2009].

⁸ Serwis internetowy Biblioteki Europejskiej dający dostęp do zasobów 47 bibliotek narodowych krajów europejskich, strona internetowa: <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/pl/index.html> [20.01.2009].

⁹ Komunikat Komisji i2010: Biblioteki Cyfrowe” z 30 września r. 2005, *dz. cyt.*, s. 10.

¹⁰ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia r. 2006 w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (2006/585/WE), strona internetowa: [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:PL:PDF\[20.01.2009\]](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:PL:PDF[20.01.2009]) Komunikat Komisji skierowany do Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja, z dnia 14 lutego r. 2007, COM (2007) 56 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 14 luty 2007, strona internetowa: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:PL:HTML\[20.01.2009\]](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:PL:HTML[20.01.2009]). Komunikat Komisji skierowany do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetów Regionów. Dostęp do dziedzictwa kulturowego Europy poprzez kliknięcie myszką. Postępy w zakresie digitalizacji i udostępnienia w internecie dorobku kulturowego oraz ochrony zasobów cyfrowych w UE, z dnia 11 sierpnia r. 2008, COM (2008) 513 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 11 sierpnia r. 2008, strona internetowa: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:pl:PDF\[15.11.2008\]](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:pl:PDF[15.11.2008]).

¹¹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 27 września r. 2007 w sprawie i2010: europejska biblioteka cyfrowa, strona internetowa: [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6 -TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//PL\[21.01.2009\]](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6 -TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//PL[21.01.2009]).

dostępnych w bibliotekach, archiwach i muzeach Europy, umożliwienie korzystania z nich *online* w celach zawodowych, naukowych lub dla przyjemności, konserwacja i przechowywanie cyfrowych zbiorów dla kolejnych pokoleń,

* europejskiego dorobku naukowego — udostępnienie w internecie wyników badań naukowych dla użytkowników przez dłuższy czas¹².

Założenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej

Priorytetem Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest umożliwienie i upowszechnienie dostępu do europejskich wielojęzycznych i wielokulturowych zasobów informacyjnych, zawierających bogate dziedzictwo kulturowe starego kontynentu. Do realizacji tego celu niezbędne są trzy główne elementy: digitalizacja, dostęp *online*, konserwacja zasobów cyfrowych.

Digitalizacja

W Zaleceniu z 24 sierpnia 2006 roku Komisja uznała digitalizację za „ważny sposób zapewnienia szerszego dostępu do zasobów kulturowych”¹³. Proces digitalizacji stanowi pod wieloma względami duże wyzwanie, ponieważ musi uwzględniać problemy o charakterze ekonomicznym (związanym z kosztami digitalizacji), organizacyjnym (współdziałanie i unikanie powielania działań instytucji kulturalnych, kooperacja z sektorem prywatnym, na zasadzie partnerstwa lub sponsoringu), technicznym (utrzymanie wysokiej jakości przy jednoczesnym ograniczaniu kosztów — unowocześnianie sprzętu digitalizującego) oraz prawnym (rozstrzygnięcie problemów dotyczących praw autorskich we współpracy z ich posiadaczami, tak aby digitalizacja objęła również dzieła chronione). Różnorodny format i różne źródła pochodzenia zdigitalizowanych zasobów wymuszają na twórcach Europejskiej Biblioteki Cyfrowej postępowanie się określonymi, jednolitymi standardami i schematami opisów udostępnianych za jej pośrednictwem materiałów. Europejska Biblioteka Cyfrowa ma wraz z pojedynczymi skanami reprezentującymi obiekt importować i przechowywać metadane oraz linki do pełnych tekstów dokumentów. Instytucje współpracujące największą europejską kolekcję cyfrową są zobowiązane do dostarczania metadanych w formacie Dublin Core. Dane źródłowe mają być przyporządkowywane prostemu modelowi opisu, który zawiera minimum informacji, a mimo to

¹² Komunikat Komisji i2010: Biblioteki Cyfrowe, z dnia 30 września r. 2005, *dz. cyt.*, s. 3–4. Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja, z dnia 14 lutego r. 2007, *dz. cyt.*, s. 2.

¹³ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia r. 2006, *dz. cyt.*, s. 1.

identyfikuje obiekt i umożliwia jego wyszukanie. Grupa Robocza ds Standaryzacji i Metadanych, na czele której stoi Makx Dekkers (*Dublin Core Metadata Initiative*), stara się znaleźć w tej materii rozwiązanie możliwe do zaakceptowania przez wszystkich uczestników projektu¹⁴. Odpowiedzialni za metadane w Europeanie borykają się także z trudnościami dotyczącymi wielojęzyczności dostarczanych danych, wypełniania pól, opracowania haseł wzorcowych.

W państwach członkowskich realizowanych jest obecnie wiele inicjatyw na rzecz digitalizacji, starania te pozostają jednak rozproszone. Z dwuipółmiliardowych zasobów europejskich bibliotek zdigitalizowano niespełna ich 1%, z czego nie wszystko jest dostępne *online*¹⁵. W różny sposób rozwiązywany jest problem wielokrotnego digitalizowania tych samych zasobów. Tworzone są rejestry cyfrowych kolekcji bądź funkcje takich wykazów przejmowane są przez krajowe portale. W Polsce rolę taką pełni serwis Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC)¹⁶, prowadzony przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (twórców platformy dLibra — obsługującej polskie biblioteki cyfrowe).

W odpowiedzi na potrzebę konsolidacji i koordynacji działań powołano w marcu 2007 roku grupę ekspertów z państw członkowskich ds. digitalizacji i ochrony zasobów cyfrowych.

Problematiczną kwestią, związaną z digitalizacją zbiorów, jest współpraca bibliotek cyfrowych z sektorem prywatnym. Najczęściej kooperacja ta polega na *outsourcingu*, firmy wykonują usługi zlecane przez instytucje naukowe i kulturalne, np. skanują zasoby, dostarczają potrzebne technologie. Najprawdopodobniej z powodu nie do końca sprecyzowanych zasad współfinansowania i partnerstwa publiczno-prywatnego skala kooperacji biznesu z instytucjami digitalizującymi jest niewielka¹⁷.

---

¹⁴ J. Potęga, K. Ślaska, *Europeana — portal europejskiego dziedzictwa kulturowego*, In[Biuletyn] EBIB — Alternatywnie o Open Access. Sprawozdanie[online]. Nr 6/2008 (97) czerwiec 2008, strona internetowa: http://www.ebib.info/2008/97/a.php?potega_slaska [20.01.2009].

¹⁵ Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy, Bruksela 11 sierpnia 2008 roku, IP/08/1255, strona internetowa: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1255&format=HTML&aged=0&language> [20.01.2009].

¹⁶ FBC pozwala na przeglądanie opisów bibliograficznych cyfrowych publikacji dostępnych w polskich bibliotekach cyfrowych oraz publikacji przeznaczonych do digitalizacji. Obejmuje na dzień dzisiejszy około 197 tysięcy zdigitalizowanych obiektów, strona internetowa: <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/?action=ChangeLanguage&language=pl> [20.01.2009].

¹⁷ W 2007 roku Słowenia przyjęła ustawę w sprawie partnerstwa publiczno-prywatnego, umożliwiającą prywatną promocję projektów dotyczących digitalizacji w instytucjach publicznych. Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy, Bruksela, 11 sierpnia 2008 roku, IP/08/1255, *dz. cyt.*

Dostęp online

Europejska Biblioteka Cyfrowa konsolidująca działania europejskich instytucji naukowych i kulturalnych ma stanowić wspólny, wielojęzyczny punkt dostępu do rozproszonych w internecie książek, prasy, filmów, map, fotografii i archiwalnych dokumentów.

Bazą Europeany jest infrastruktura Biblioteki Europejskiej. Europeana znajduje się na serwerach holenderskiej Biblioteki Narodowej, nadzorowanych przez Konferencję Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych (Foundation Conference of European National Librarians — CENL)¹⁸. Na sieć Europejskiej Biblioteki Cyfrowej składają się również zasoby sieci Minerva¹⁹ i sieci Michael²⁰. Aby zwiększyć możliwości wykorzystania zdigitalizowanych przez instytucje regionalne i lokalne obiektów udostępnionych na portalu Europeany, powołano do życia projekt Europeana Local²¹. Wśród 27 koordynatorów tego projektu jest wspomniane powyżej PCSS (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe), gwarantujące dostępność zasobów polskich bibliotek cyfrowych za pomocą serwisu Europejskiej Biblioteki Cyfrowych.

Przyjazny i nowoczesny serwis internetowy Europeany ma zapewnić optymalny dostęp do kilkumilionowych zasobów cyfrowych. Portal ma umożliwić skuteczne przeszukiwanie zbiorów użytkownikom ze wszystkich państw Unii.

Konserwacja zasobów cyfrowych

W 2002 roku Unia Europejska apelowała o podjęcie działań służących ochronie zasobów cyfrowych i zachowaniu europejskiego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń²². Jednakże w państwach członkowskich apel ten pozostał bez szerszego odzewu. Dowodem na to są zalecenia Komisji z 2006 roku sugerujące:

- * wymianę doświadczeń w dziedzinie konserwacji,
- * określenie strategii na rzecz długoterminowej ochrony zasobów,

¹⁸ I. Zbroszczyk, *Europeana — Europejska Biblioteka Cyfrowa*, „Bibliotekarz” 2008, nr 7–8, s. 12.

¹⁹ Minerva — koordynacja digitalizacji w Europie, strona internetowa: <http://www.minerva.europe.org> [20.01.2009].

²⁰ Projekt Michael umożliwia dostęp do opisów i linków zdigitalizowanych zasobów z całej Europy, strona internetowa: <http://www.michael-culture.pl> [20.01.2009].

²¹ Projekt Europeanalocal, strona internetowa: <http://www.europeanalocal.eu>, <http://dl.psnc.pl/projects/europeana-local> [20.01.2009].

²² Rezolucja Rady z dnia 25 czerwca r. 2002, Zachowanie przyszłej pamięci: konserwacja zasobów cyfrowych dla przyszłych pokoleń, „Dz. U. C”, 162, z 6.7.2002, s. 4.

* implementację prawa krajowego do przepisów europejskich i międzynarodowych (dotyczącego własności intelektualnej), tak by ułatwiały powielanie lub zmianę formatu materiałów,

* ujednoczenie zasad i procedur przekazywania egzemplarza obowiązkowego w przypadku zasobów powstałych w formie cyfrowej,

* wspomaganie powstania uprawnionych instytucji, gromadzących materiały w Internecie przy pomocy różnych technik (np. *web-harvesting*)²³.

Do tej pory nie udało się stworzyć żadnych przejrzystych i kompleksowych koncepcji w zakresie ochrony zasobów cyfrowych. Biorąc pod uwagę skalę informatyzacji i dynamiczne tempo generowania informacji, można stwierdzić, że podjęte działania są niewystarczające. Informacja cyfrowa jest dynamiczna ze względu na szybkie zmiany w sprzęcie i oprogramowaniu oraz ograniczony okres użyteczności urządzeń służących do jej przechowywania²⁴. Brak perspektywicznych planów i rozwiązań stanowi zagrożenie dla przetrwania obiektów cyfrowych i może skutkować utratą materiałów wytworzonych jedynie w tej formie. Opracowanie skutecznych środków ochrony zbiorów cyfrowych ma dalekosiężne skutki, nie tylko dla ochrony zasobów instytucji publicznych, ale także dla każdej organizacji zobowiązanej lub pragnącej chronić takie zasoby.

Prawa autorskie

Na wszystkich trzech etapach organizacji zasobów biblioteki cyfrowej istotną kwestią stanowi ochrona praw własności intelektualnej. Europejskie dziedzictwo kulturowe należy digitalizować, udostępniać i chronić, respektując prawa autorskie i pokrewne. Na mocy obowiązujących unijnych i międzynarodowych norm zdigitalizowane zasoby można udostępniać *online*, jeśli są wolne od praw autorskich lub za zgodą ich właścicieli. Dlatego na początku swej działalności Europeana proponować będzie użytkownikom zasoby wolne od praw autorskich, równoległe prowadząc prace nad prawnymi i technicznymi zasadami udostępniania dzieł objętych ochroną prawną²⁵. Wymaga to dobrej współpracy między instytucjami kulturalnymi a posiadaczami praw autorskich. Taka kooperacja może nastąpić w wyniku zawarcia umów między zainteresowanymi stronami lub linkowego odsyłania z portalu Europeany na strony internetowe właścicieli praw do zbiorów. W ostatnim okresie istotną tendencją dotyczącą dostępu *online* do

²³ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia r. 2006, *dz. cyt.*, s. 7–11.

²⁴ Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja, z dnia 14 lutego r. 2007, *dz. cyt.*, s. 7.

²⁵ Komunikat Komisji i2010: Biblioteki Cyfrowe, z dnia 30 września r. 2005, *dz. cyt.*, s. 7.

informacji naukowej jest rozwój ruchu otwartego dostępu, który zakłada, że dostęp do publikacji i danych ma pierwszorzędne znaczenie dla innowacji. Z takim podejściem nie zgadzają się jednak wydawcy. Aby pogodzić ideę jak najszerzego dostępu z dążeniem do zapewnienia wydawcom odpowiedniego zwrotu z inwestycji, rozważane są następujące rozwiązania:

* autor płaci (*author pays publishing*) — przeniesienie kosztów publikacji z użytkownika na autora lub instytucję finansującą badania,

* samodzielna archiwizacja (*self-archiving*) — autor zamieszcza artykuł podany wzajemnej weryfikacji w ogólnodostępnym archiwum, czasami po upływie okresu ochronnego, który umożliwi wydawcom uzyskanie zwrotu z poniesionych nakładów²⁶.

Ważną sprawą jest konieczność określenia statusu dzieł pod względem praw autorskich, a nierzadko jest to zabieg czasochłonny i kosztowny. Dotyczy to zwłaszcza tzw. dzieł osieroconych, w mniejszym stopniu dzieł, których nakład został wyczerpany lub niebędących już w sprzedaży. Niewyjaśnione prawa autorskie mogą stanowić przeszkodę w rozpowszechnianiu cennych treści, a tym samym w rozwoju europejskiej kultury i nauki.

Finansowanie inicjatyw związanych z Europejską Biblioteką Cyfrową

Wszystkie działania związane z digitalizacją, dostępem *online* oraz konserwacją i ochroną europejskich zasobów dziedzictwa kulturowego wymagają olbrzymich nakładów finansowych. Unia Europejska współfinansuje ze swoich programów badawczych (6 i 7 Program Ramowy) te projekty, które generują tzw. europejską wartość dodaną, są nakierowane na interoperacyjność narodowych zbiorów i serwisów cyfrowych oraz ułatwiają korzystanie z dziedzictwa europejskiej kultury w kontekście wielojęzyczności. Finansowanie samego procesu digitalizacji zasobów Komisja ceduje na poszczególne kraje członkowskie. W latach 2005–2008 została uruchomiona kwota 60 milionów euro z programu eContent-plus na projekty mające na celu standaryzację i organizacyjną kompatybilność narodowych zbiorów cyfrowych i usług z nimi związanych. Z tego programu finansowane były projekty EDLnet, Europeana, Biblioteka Europejska plus (The European Library plus — TELplus). W latach 2009–2010 zostanie wydane na digitalizację europejskich zbiorów w sumie około 120 mln euro. Z tej kwoty na badania dotyczące bibliotek cyfrowych przeznaczono 69 milionów euro, na polepszenie dostępu do europejskiego dorobku kulturowego z programu na rzecz

²⁶ Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja, z dnia 14 lutego r. 2007, *dz. cyt.*, s. 4.

konkurencji i innowacyjności — 50 mln euro²⁷. Szacuje się, że całkowity koszt digitalizacji pięciu milionów książek z bibliotek europejskich wyniesie około 225 mln euro, nie licząc kosztów digitalizacji dzieł takich, jak manuskrypty lub obrazy²⁸.

Portal Europejskiej Biblioteki Cyfrowej — Europeana

Portal Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest efektem rozpoczętego w lipcu 2007 roku projektu, którego założeniem było ułatwienie dostępu do źródeł w środowisku internetowym, prezentowanie olbrzymiego dziedzictwa europejskiego, stanowienie punktu integracyjnego dla wielokulturowej i wielojęzycznej społeczności Europy. Przełomowe dla utworzenia Europeany było ustanowienie 8 listopada 2007 roku Fundacji Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (European Digital Library Foundation), która zarządza wszystkimi instytucjami uczestniczącymi w projekcie. Dwa miesiące wcześniej zainaugurowano program EDLnet, zrzeszający i koordynujący współpracę 100 instytucji wnoszących wkład w digitalizację zbiorów europejskich. Program ten opracowano również w celu integracji katalogów bibliograficznych i cyfrowych Bibliotek Narodowych z Biblioteką Europejską. Było to o tyle istotne, że Europejska Biblioteka Cyfrowa powstawała dzięki infrastrukturze Biblioteki Europejskiej. EDLnet miał na celu wzbogacenie możliwości wielojęzycznego portalu Europeany. Udział w EDLnet, a tym samym w tworzeniu europejskiej kolekcji zasobów cyfrowych, mają instytucje różnego typu: biblioteki narodowe, archiwa, muzea, jednostki badawcze. W EDLnet działają również specjaliści z zakresu informatyki, którzy biorąc udział w zespołach roboczych pracują nad optymalnymi rozwiązaniami programistycznymi oraz funkcjonalnymi portalu. Powstanie Fundacji Europejskiej Biblioteki Cyfrowej i programu EDLnet zapoczątkowało bardzo intensywne i konstruktywne prace nad portalem Europeany. Ich efekty w postaci pierwszego prototypu portalu zaprezentowano 31.01–1.02.2008 roku na konferencji „Kolejny krok w kierunku Europejskiej Biblioteki Cyfrowej” w Deutsche Nationalbibliothek we Frankfurcie nad Menem²⁹.

20 listopada 2008 roku został oficjalnie uruchomiony portal Europeany, mający udostępniać około 2 mln obiektów cyfrowych³⁰. Uroczystej inauguracji do-

²⁷ Już dostępna w internecie: „Europeana” — europejska biblioteka cyfrowa, strona internetowa: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1747&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=en>, [20.01.2009].

²⁸ Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy, Bruksela 11 sierpnia r. 2008, IP/08/1255, dz. cyt.

²⁹ J. Potęga, K. Ślaska, dz. cyt.

³⁰ *Europeana — pomyśl o kulturze...*

konała w siedzibie Narodowej Biblioteki Królewskiej w Belgii Komisarz UE ds. społeczeństwa informacyjnego i mediów Vivien Reding, w obecności przewodniczącego Komisji Europejskiej José Manuela Barroso i ministrów kultury państw Unii Europejskiej. Niestety nowo uruchomiony portal nie ominęły problemy. Przyczyniła się do nich ogromna popularność europejskiej kolekcji cyfrowej, przerastająca oczekiwania jej twórców oraz możliwości techniczne portalu. Obecnie Europeana przywracana jest internautom, testowany jest skonfigurowany *hardware*. Użytkownicy korzystający z portalu mogą napotykać na pewne niedogodności, zwłaszcza przy dużej liczbie odwiedzających Europeaną.

Strona główna prezentuje logo Europeany z dewizą „Pomyśl o kulturze”, zawiera wyszukiwarkę oraz zakładki; „Moja Europeana”, „Społeczność”, „Partnerzy”, „Oś czasu (beta)”, „Laboratorium myśli”. Wyszukiwanie zaawansowane pozwala na przeszukiwanie zbiorów na podstawie wyboru tytułu, nazwiska twórcy, daty lub tematu obiektu. Jeżeli po wpisaniu w wyszukiwarkę określonego terminu wyniki nie są precyzyjne, można je jeszcze bardziej ograniczyć przez wybór konkretnego języka, kraju, daty, instytucji bądź typu dokumentu. Format obiektów dostępnych w Europeanie oznaczony jest 4 kolorami (różny dla tekstu, obrazu, filmu, dźwięku). Nawigacja możliwa jest we wszystkich językach Unii Europejskiej, także po polsku. Wyboru języka dokonujemy na stronie głównej Europeany. Twórcy portalu, jeśli nie występują rozbieżności w źródłach, podają informację w języku, którym posługuje się użytkownik. Generalnie, wszystkie najważniejsze strony (nawigacja, wyszukiwanie, wyświetlanie informacji) są dostępne w językach wszystkich uczestników projektu. Na portalu mogą funkcjonować strony wielojęzyczne, a publikowanie na nich informacji jest ważniejsze niż ich tłumaczenie. Jak sami twórcy zastrzegają, obecnie portal funkcjonuje w wersji Web 1.0. Dlatego nie jest możliwa interakcja ze strony użytkowników. W niedalekiej przyszłości portal Europeany będzie funkcjonował w pełni — jako Web 2.0. Po rejestracji na portalu można będzie zostać aktywnym członkiem społeczności Europeany. Dzięki temu użytkownicy Europeany będą mogli decydować o sposobie prezentacji dokumentów, kontrolować własne konto, zachować wyszukane obiekty, tworzyć historie wyszukiwań, tworzyć tagi i wpisywać komentarze. Typowe dla serwisów społecznościowych tagi towarzyszące poszczególnym obiektom mają dodatkowo uatrakcyjnić portal. W obłoku tagów będą wyróżniane większą czcionką najbardziej popularne wśród użytkowników frazy wyszukiwawcze. Innowacją w Europeanie jest również oś czasu — stanowiąca pomoc praktyczną i edukacyjną dla mniej zaawansowanych użytkowników.

Docelowo wielojęzyczność Europeany ma dotyczyć nie tylko nawigacji, lecz również możliwości przeszukiwania zasobów. Osiągnięcie takich efektów jest niezmiernie trudnym zadaniem, którego wykonanie będzie sukcesem na skalę

światową. Pracuje nad tym Grupa Robocza ds. Semantyki i Wielojęzyczności kierowana przez Stefana Gradmana³¹.

Obiekty w Europeanie dostępne są tylko za sprawą zaimportowanych do wspólnej bazy metadanych — pojedyncze skany reprezentujące obiekt oraz linki do ich źródła są pobierane od instytucji współtworzących Europeanę.

Europeana, pierwsza unijna biblioteka cyfrowa, stanowi milowy krok w digitalizacji i upowszechnianiu europejskiego dziedzictwa kulturowego. Idzie o stworzenie ponadnarodowej wirtualnej biblioteki, zapewniającej dostęp *online* do wielojęzycznych i wielokulturowych zasobów cyfrowych. Portal Europeany ma zapewnić szerokie możliwości wykorzystywania tego olbrzymiego zasobu i przyczynić się w ten sposób do rozwoju europejskiego społeczeństwa informacyjnego.

---

³¹ *Tamże.*